

FÂTİH KÜTÜPHANESİ

Fâtiḥ Sultan Mehmed'in
kendî adıyla anılan külliyyede
kurduđu kütüphane.

Fâtiḥ Külliyesi Receb 875'te (Aralık 1470) tamamlandığında Fâtiḥ Sultan Mehmed bu külliye'nin bünyesinde yer alan sekiz medresenin dördünde (Sinobiyye, Şeyhiyye, Muslihuddin ve Kâsîmiyye) birer kütüphane kurmuştur. Külliyyeye ait ilk vakfiyede, dört medreseye vakfedilen kitapları muhafaza için günlük 5 akçe ücretle dört hâfız-ı kütübün tayin edildiği belirtilmektedir. Bu dört medreseye vakfedilen kitapların listesi, aynı vakfiyenin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan diğeri bir nüshasının arka yüzünde kayıtlı olup bu listede yer alan kitap sayısı 300 civarındadır. Daha sonraki bir tarihte ve büyük ihtimalle II. Bayezid'in saltanatının ilk yıllarında bu dört kütüphane bir araya getirilmiş, ayrıca Ayasofya ve Zeyrek medreselerinde bulunan kitaplar da getirtilerek hepsi caminin içindeki dolaplara konulmuştur. II. Bayezid tarafından 887 (1482) yılında hazırlatılan bu külliye'nin Arapça vakfiyesinde, mescidin batısında medreselerdeki müderris ve talebeler için bir yer yapıldığından, buraya konulan kitapları korumak için günlük 6 akçe ücret alacak bir hâfız-ı kütüble günlük 4 akçe ücret alacak bir kâtib-i kütübden söz edilmekte ve her ikisinde aranılacak vasıflarla yapacakları görevler belirtilmektedir. Fâtiḥ Kütüphanesi'nin bu iki dönemi bazı araştırmacılar tarafından yanlış değerlendirilerek Fâtiḥ Külliyesi içinde Fâtiḥ Sultan Mehmed tarafından külliye'deki medreselerde ve camide ayrı ayrı kütüphanelerin kurulduğu ileri sürülmüştür (Ünver, s. 51; Şehsuvaroğlu, s. 29; Baltacı, s. 351; Cunbur, VI/4, s. 7-9; Emsen, IX/1-2, s. 16-17). Fâtiḥ Külliyesi'nin 894-895 (1489-1490) yıllarına ait muhasebe bilançolarında sadece cami'deki kütüphane görevlilerinden söz edilmiş, medreselerde ise kütüphaneye ilgili hiçbir personele yer verilmemiştir. Hoca Sâdeddin, Fâtiḥ Camii Kütüphanesi'nden bahsederken okuyucuların nöbetleşe okuma zahmetinden kurtulmaları için vakfedilen kitaplardan çoğunun birden fazla nüshası bulunduğunu belirtir (*Tâcû't-tevârîh*, I, 580). Kütüphane katalogu incelendiğinde de bazı eserlerin birkaç nüshası olduğu görülmekte-

dir. Bu durum, dört medreseden gelen kitapların bir yerde toplanması sonucunda ortaya çıkmış olmalıdır (konunun geniş bir tartışması için bk. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 23-27).

Çeşitli kayıtlardan, camiye naklinden sonra bu kütüphaneye birçok kişinin kitap bağışında bulunduğu, bu arada vüzerâdan Hasan Paşa'nın, Kâbilzâde'nin, Hatibzâde'nin, Musannifek'in, Alâiyeli Muhyiddin'in ve Mişevved Acem'in çok sayıda kitap vakfettiği anlaşılmaktadır. Fâtiḥ Camii Kütüphanesi'nin II. Bayezid döneminde hazırlanmış bir katalogunda kütüphanede mevcut kitap sayısı 1241 olarak verilmektedir (Erünsal, *Erdem, Aydın Sayılı Armağanı* [baskıda]). Kanûnî Sultan Süleyman devrinde, 21 Rebülâhîr 968 (9 Ocak 1561) tarihinde Semâniye müderrislerinden Hacıhasanzâde Muhammed b. Hızır tarafından hazırlanan başka bir katalogta ise kütüphanedeki kitap sayısının 1770'e ulaştığı görülmektedir. Bu dönemde kütüphaneye Şeyhzâde ve Halebizâde çok sayıda kitap vakfetmiştir. Kütüphane iki asır boyunca cami içinde hizmet vermiş ve bazı belgelerden anlaşıldığına göre de oldukça iyi korunmuştur. Receb 1155 (Eylül 1742) tarihinde yapılan bir sayımda bu dönemde kütüphaneden sadece 110 kitabın kaybolduğu anlaşılmıştır (*Fâtiḥ Camii Kütüphanesinin 1155 Tarihli Sayım Defteri*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 244).

I. Mahmud, Fâtiḥ Camii'nin kible duvarı bitişğinde yaptırdığı müstakil kütüphane binasına cami içindeki kitapları naklettiği gibi kütüphaneyi de yeniden teşkilâtlandırmış ve yeni bir çalışma düzeni getirilmiştir. Yeni düzenleme ile kütüphanedeki hâfız-ı kütüb sayısı altıya çıkarılmış ve ayrıca bir kâtib-i kütüb tayin edilmiştir. Kütüphanenin korunması ve temizliği için iki bevâb ile iki ferrâş görevlendirilmiştir. Tarihçi İzzî, 26 Rebülevvel 1155 (31 Mayıs 1742) tarihinde büyük bir merasimle açılan yeni kütüphanenin "ol semtin talebe-i ulûmunu dahi mesrûr u ihyâ buyurduğunu" nakleder (*Târiḥ*, vr. 219^b). Padişahın, devlet adamlarının ve önde gelen ulemânın katıldığı açılış merasimi, öğle namazının kılınmasının ardından *Şahîh-i Buḥârî* hatmiyle başlamış ve dualar, hadis dersi ve vaazla sona ermiştir. Merasimin ardından kütüphaneye görevlilerine, ulemâyâ samur kürkleri giydirilmiş ve fakirlere ihsanlarda bulunulmuştur. Kuruluş tarihinde kütüphaneye I. Mahmud

az sayıda kitap vakfetmişse de sonradan yaptığı bağışlarla burada zengin bir koleksiyon meydana getirmiştir. Başlangıçta 2000 kitaplık bir koleksiyona sahip olan kütüphane daha sonraki tarihlerde yapılan bağışlar, Şehzade Mehmed Camii'nden ve Galatasaray Kütüphanesi'nden getirilen kitapların ilâvesiyle oldukça zenginleşmiştir. 1248'de (1832) yapılan bir sayımda kütüphanedeki kitap mevcudu 5500 cilt olarak tesbit edilmiştir (*I. Mahmud'un Fâtiḥ Kütüphanesi Katalogu*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 252; TSMA, nr. D 3310).

Fâtiḥ Kütüphanesi Cumhuriyet döneminde de uzunca bir süre I. Mahmud'un yaptırdığı binada varlığını sürdürmüş, ancak 1956 yılında kütüphane binasında meydana gelen bazı çatlaklar dolayısıyla Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Burada korunan Fâtiḥ Kütüphanesi'nde 5219 yazma ve 319 basma eser bulunmaktadır. Yazma eserlerden 4399'u Arapça, 437'si Türkçe ve 383'ü Farsça, basma eserlerin ise 166'sı Arapça, 143'ü Türkçe, 10'u Farsça'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

Fâtiḥ Külliyesi Vakfiyesi, Türk-İslâm Eserleri Müzesi Ktp., nr. 2182, 2202, BA, Ali Emîrî, Fâtiḥ Devri, nr. 70, Süleymaniye Ktp., Nuri Arlasses Koleksiyonu, nr. 242; *Fâtiḥ Camii Kütüphanesi'nin 968 Tarihli Katalogu*, TSMA, nr. D 9559; *Fâtiḥ Camii Kütüphanesi'nin 1155 Tarihli Sayım Defteri*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 244; *I. Mahmud'un Fâtiḥ Kütüphanesi Katalogu*, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 242, 243, 252, Türk-İslâm Eserleri Müzesi Ktp., nr. 2216, TSMA, D 3310; Hoca Sâdeddin, *Tâcû't-tevârîh*, I, 580; İzzî, *Târiḥ*, İstanbul 1199, vr. 219^b; Hammer, *HEO*, III, 296; Tahsin Öz, *Zwei Stiftungsurkunden des Sultan Mehmed II. Fâtiḥ*, İstanbul 1935, s. 14-15, 119-120; *Fâtiḥ Mehmet II Vakfiyeleri* (nşr. Vakıflar Umum Müdürlüğü), Ankara 1938; Osman Ergin, *Fâtiḥ İmareti Vakfiyesi*, İstanbul 1945, s. 13-37; A. Süheyl Ünver, *İstanbul Üniversitesi Tarihine Başlangıç: Fâtiḥ, Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*, İstanbul 1946, s. 51; Bedii N. Şehsuvaroğlu, *İstanbul'da 500 Yıllık Sağlık Hayatımız*, İstanbul 1953, s. 29; Halit Dener, *Süleymaniye Umumi Kütüphanesi*, İstanbul 1957, s. 69-70; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 351; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 23-27, 93-95, 198, 219-225; a.mlf., "Fâtiḥ Camii Kütüphanesine Ait En Eski Müstakil Katalog", *Erdem, Aydın Sayılı Armağanı* (baskıda); Müjgân Cunbur, "Fâtiḥ Devri Kütüphaneleri ve Kütüphaneciliği", *TKDB*, VI/4 (1957), s. 7-9; Şemim Emsen, "Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Türkiye Kütüphanelerinin Tarihçesi", a.e., IX/1-2 (1960), s. 16-17; Ömer Lütfi Barkan, "Fâtiḥ Camii ve İmareti Tesislerinin 1489-1490 Yıllarına Âit Muhasebe Bilançoları", *İFM*, XXIII/1-2 (1962-63), s. 312.

